

EMLÉKHELYEK

A Magyar Nyelv Múzeuma történetének első fejezete

„... szent hely, szent az öreg miatt, kinek ott van háza és sírhalma. Kötelessége volna minden magyarnak életében legalább egyszer oda zárándokolni...” – írta Petőfi Sándor 1847-ben Széphalomról, Kazinczy Ferenc tisztelőjeként.¹ Az ifjú költőzseni felismerte széphalmi elődje emberi és szakmai nagyságát, példaértékű életét. Nagy nyelvújítónk a „szelíd emelkedésű dombon” álló házból „magyar Weimart” varázsolt, irodalomszervező, mértékadó és munkára ösztönző központot. Széphalom annak is jelképe, hogy miként lehet egy hely – fizikai kicsinysege ellenére – a tehetséges ember akarata, kitartása és szenvedélyessége folytán szellemi értelemben nagy, határtalan kiterjedésű. Kazinczy egykori háza a magyar nyelv és a magyar irodalom- és kultúratörténet jelképes emlékműve lehetett volna, a „hálátlan utókor” azonban annyira elhanyagolta, hogy felújítását 1859-ben a falak már nem bírták.² Az ugyanakkor nem volt kétséges, hogy az újonnan emelt Kazinczy-emlékhelynek, a görög templomokra emlékeztető emléksarnoknak is ott, Széphalmon, éppen a ház helyén kell állnia. S az időközben profán zárándokhellyé vált épület, valamint a Kazinczy-sír szellemi-érzelmi kisugárzása, az emlékkertbe zárándokolók nagy száma egyértelművé tette, hogy az 1994-ben elgondolt nyelvtörténeti múzeumnak is Széphalom a legméltóbb otthona.

Az ötlettől: az álomtól a valóságig azonban hosszú út vezetett...

1994. március 19-én, a sátoraljaújhelyi székhelyű Kazinczy Ferenc Társaság közgyűlésén mondta el javaslatát dr. Pásztor Emil, az egri tanárképző főiskola tanára egy széphalmi magyar nyelvtörténeti múzeum létesítéséről. Pásztor tanár úr azt is megemlítette, hogy a Kazinczy Emléksarnokban egyszerűen igen kevesen férnek el, szükség lenne tehát egy nagy, konferenciák, kulturális rendezvények megtartására alkalmas előadóteremre is. Az egri tudós nyelvész tehát már első javaslatában kijelölte a nyelvmúzeum alapvető feladatait: az intézmény legyen kiállítóter és egyúttal rendezvényközpont is. A múzeumnak – mondta Pásztor Emil – a magyar nyelv több ezer éves történetét kell bemutatnia, átfogó és egyszersmind részletes képet adva nemzeti kincsünkről: anyanyelvünkről. A javaslat megjelent a Kazinczy Társaság *Széphalom* című évkönyvének 6. kötetében 1994-ben, majd a Magyar Nyelvőrben 1995-ben.³ A kezdeményezés ekkor merész álomnak tűnt, mindenesetre a munka elkezdődött. Irodalomtörténészek, nyelvészek és muzeológusok segítették javaslataikkal a tervezést. Elkészült a nyelvmúzeum tématerve,⁴ 2001-ben pedig lerakták az alapkövet. Az építkezés – *Radványi György* Ybl-díjas építész tervei alapján – csak 2007-ben kezdődhetett el. A Tokaj-hegylajai kistáj önkormányzatai kidolgozták az *Összefogás Tokaj Világörökségéért* elnevezésű programot, és ennek egyik pontja volt a magyar nyelvi múzeum létrehozása Széphalmon, a Kazinczy Emlékkertben, a Kazinczy Emléksarnok szomszédságában. A beruházás, a múzeum megépítése az Európai Unió 400 millió forintos támogatásával, valamint a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei közgyűlés 300 millió forintos hozzájárulásával valósult meg. A múzeum állandó kiállításának forgatókönyvét neves szakemberek

¹ *Petőfi Sándor*: Úti levelek. Ungvár, 1847. július 11.

² Petőfi szövé tette ezt *Széphalmon* című, 1847-ben írt versében és fentebb idézett úti jegyzeteiben is. Jókai Mór is arról panaszkodott, hogy míg külföldön Schiller és Shakespeare házeit méltó módon megőrzik, addig nálunk „Kazinczy és Katona házaik pálinkafőzővé alakultak.”

³ *Pásztor Emil*: Javaslat egy széphalmi magyar nyelvtörténeti múzeum létesítéséről. Széphalom 6. A Kazinczy Ferenc Társaság évkönyve, 1994, 367–369. old. Továbbá: ugyanő: Magyar Nyelvőr 1995. 210–212. old.

⁴ *Fehér József, Kováts Dániel, Pásztor Emil, Radványi György*: A széphalmi Magyar Nyelv Múzeuma tématerve. Különnyomat, Sátoraljaújhely, 2002.

készítették: Kovács Dániel, Fehér József, Balázs Géza, Szathmári István, Veres László, Kárpáti László, Nyirkos István, Wacha Imre, Busa Margit, Kovács Sándor Iván.

A Magyar Nyelv Múzeuma 2008. április 23-án nyitotta meg kapuit a látogatók előtt, nagyszabású ünnepség keretében. Az új intézményt Súlyom László köztársasági elnök avatta. Vizi. E. Szilveszter. a Magyar Tudományos Akadémia és a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat (akkori) elnöke az ünnepség keretében nyitotta meg a Magyar Nyelv Hete rendezvénysorozatát. Az ünneplőket Ódor Ferenc, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Közgyűlés elnöke, a múzeum fő pártfogója köszöntötte. Diszvendégként jelen volt és beszédet mondott dr. Kazinczy Ferenc kutatómérnök, a nagy nyelvújító úknokája Svédországból. Az ünnepség kiemelkedő eseménye volt Szokolay Sándor Kossuth-díjas zeneszerző Szavak című művének ősbemutatója (a zeneművet Nagy Gáspár költő verse ihlette).

A Magyar Nyelv Múzeuma a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság intézménye. fenntartója a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Önkormányzat.

Egy múzeum történetét el lehet mesélni kiállításainak számbavételével is. Ezt teszem én is az alábbiakban, emellett azonban szólok a célokról, az eddig elvégzett munkáról, a jövőbeli feladatokról, vágyakról és álmokról is. Hiszen – bár Pásztor Emil már nem élhette meg a nyelv-múzeum megnyitását – az „építsünk (magyar) nyelvi múzeumot” álmából tizennégy év munka és szervezés-tervezés után a „töltsük meg a múzeumot tartalommal” feladatának valósága lett. S mi, A Magyar Nyelv Múzeuma munkatársai hisszük, hogy ez az „álomból valóság” folyamat újra teljesíthető, végigvihető.

A nyelv-múzeum három időszakos kiállítással nyílt meg. Csete Ildikó Ősi jelek, ómagyar szövegek kárpitokon című tárlata régi nyelvemlékeinket: a Tihanyi Apátság Alapítólevelét, a Halotti Beszéd és Könyörgést, az Ómagyar Mária-síralmat, valamint rovásírásos emlékeinket örökölte meg textileken.⁵ A látogatók megtekinthették Kazinczy Sárospatakra eladott könyvtárának számos kötetét, metszeteket, térképet is.⁶ Az emeleten pedig tizenhét felnagyított Korvina-fénykép várta az érdeklődőket; a képeket az Országos Széchényi Könyvtártól kaptuk.⁷ 2008 októberében a Kazinczy-könyvek visszatértek a Sárospataki Református Kollégium Nagykönyvtárának gyűjteményébe, helyükre pedig egy új kiállítás, A magyar szó világa című tárlat került, az állandó kiállítás első mozzanataként. A magyar nyelv szókészletének több metszete tárul a látogatók elé: a magyar szavak jellemző vonásai: a szavak története, eredete; a legszebb magyar szavak; a nyelvújítások értékei; a rokon értelmű szavak színessége; az írók-költők szavai; a határon túli magyar nyelvváltozatok világa; az izgalmas szleng, a diáknyelv. A kiállítás egyes epizódjai kis „kincsesházakban” foglalnak helyet, és esábitják nyelvünk bűvárait. Mivel a nyelv, anyanyelvünk soha le nem zárható nyelvtani rendszerből és szótárból áll, a nyelv titkainak fölfedezői saját utak, csapások szerint járhatják be a szókincs világát: csodálkozhatnak, vitatkozhatnak, kiegészíthetik az itt látottakat, tanulhatnak és taníthatnak másokat. A nyelvi utazás elmélyítését szolgálják a játékos kérdőívek, feladatok.

2009-et az Oktatási és Kulturális Minisztérium Kazinczy-emlékévnek, illetve a Magyar Nyelv Évének nyilvánította, hiszen 250 éve született meg Éremjében Kazinczy Ferenc. A széphalmi nyelv-múzeum egy kiállítással is tiszteleg a nagy nyelvújító előtt. A „Kívívánk a szép tusát...” A magyar nyelv-újítás című tárlat a felvilágosodás kori, Kazinczy-féle magyar nyelvújítás történetét, illetve előzményeit és következményeit mutatja be szemléletesen: színes képekkel és tartalmas szövegekkel. A tájékozódást térkép, valamint lapozható szótárak és egyéb kiadványok (pl. folyóiratok) segítik. A látogatók a tárlat végén elhelyezett számítógép elé leülve további szakirodalmi szövegeket olvashatnak, kérdőíveket tölthetnek ki, vitafeladatokat oldhatnak meg és magyar írók-költők hangját hallgathatják. A kiállítás egyik „látványossága” egy régi rádió, melyből a Kossuth Rádióban évtizedeken át sugárzott, Édes anyanyelvünk című műsor 1985. június 16-án lejátszott adása: Lőrincze Lajos hangja szól.

2009. május 15-től július 31-ig Széphalom adott helyet a Gyermekemet az országért. A tatárjárás (1241-42) című vándorkiállításnak, mely hat helyszínen (Budapest, Békéscsaba, Zalaegerszeg, Debrecen, Komárom, Csíkszereda) után érkezett A Magyar Nyelv Múzeumába. A tárlat régészeti leletek és interaktív, játékos elemek (a látogatók páncélt, sisakot próbálhattak fel, kardot vehettek kézbe) segítségével mutatta be a magyarországi tatárdúlás történetét.

⁵ Csete Ildikó: Ősi jelek, ómagyar szövegek kárpitokon, 2008. április 23-tól 2009. május 10-ig tartó kiállítás.

⁶ Kazinczy könyvtárának kincsei a Sárospataki Református Kollégium, 2008. április 23-tól 2008. szeptember 30-ig

⁷ Korvina-képek az Országos Széchényi Könyvtár gyűjteményéből, 2008. április 23-tól 2009. május 10-ig

E beszámoló megírásának időpontjában már folynak a további kiállítások előmunkálatai. 2009 októberében nyílik meg a beszédművelési mozgalom történetét bemutató tárlat, mely a következő egységeket tartalmazza: előzmények; a Kazinczy-díj alapítvány; az anyanyelvi ifjúsági versenyek; a beszéd- és magatartáskultúra szervezetei; a „Beszélni nehéz” rádióadás mozgalma; a hangzó beszéd tudománya.

Szintén októberre készül el a kutatók és látogatók számára is rendelkezésre álló szakkönyvtárunk, Busa Margit irodalomtörténész, Kazinczy-bibliográfus könyvgyűjteménye, a Busa Margit Könyvtár. A földszinti ovalis terem, melyet az építész Kazinczynak a Tudós Társaság tagjainak szánt kerekasztal-rajzáról mintázott, Akadémiai Teremként a Magyar Tudós Társaság és a magyar tudományos élet és irodalom nagyjainak állít majd emléket, és időszakos kiállítási térként is működik.

A tervek szerint 2010. április 23-tól, a nyelvmuzeum megnyitásának két éves évfordulójától fogadja az érdeklődőket állandó kiállításunk, a *Titkok titka. A magyar nyelv felfedezése* című, a magyar nyelv történeti útját bemutató, a multimédia eszközeit is felhasználó, ismeretterjesztő módon tudományos tárlat.

Az elmúlt másfél évben két kiadványunk is megjelent. Kováts Dániel *Széphalom* című füzet a Kazinczy Emlékkert és az emlékcarnok történetét mutatja be színes képekkel.⁸ A magyar nyelvújítás kiállítási vezetője pedig a tárlat összegzését adja.⁹

A Magyar Nyelv Múzeuma alapterülete 1500 négyzetméter. Az épületnek része a kiemelhető színpad és a száz férőhelyes nézőtér. A három kiállítási terem mellett két galériarész és két kiállítótermi előtér időszakos tárlatok, kamaratárlatok helyszínéül szolgál. Az alagsorban gyűjteménytároló és férfi és női öltöző, illetve mosdó, valamint személyzeti konyha található. Az emeleten ötven főt befogadni képes szemináriumi terem (kisebb konferenciák, tanácskozások, múzeumi órák helyszíne) áll rendelkezésre, ehhez tartozik a teremmel egy légtérben lévő emeleti rész, ahol könyvespolcok és számítógépes munkahelyek várják a kutatókat, a diákokat. A földszinten büfé üzemel, a mellette elhelyezkedő kávézóhelyiség könyvesházként, folyóirat-olvasóként is használható. A felsorolt adottságok alapján a Magyar Nyelv Múzeuma alkalmas (és ezt már többször is bizonyította) konferenciák, előadások, színi előadások, hangversenyek, filmvetítések megrendezésére.

Számos szakmai társaság tartott már nálunk konferenciát: könyvtárosok, pszichológusok, családsegítők, a Miskolci Egyetem; idén nálunk töltöttek egy napot a 37. Tokaji Írótábor tagjai. Itt rendezték meg az első Kárpát-medencei Tájnyelvi Konferenciát. Járta a nyelvmuzeumban határon túli barátaink is Ersemjénből, Nagykaposról, Kassáról. A Vendégségben Budapesten ifjúsági találkozó keretében 2009 nyarán 800, a Magyar Tanárok és Diákok Találkozója A Magyar Kálvárián tábor rendezésében 250 határon túli magyar fiatal látogatta meg Széphalmot. Több irodalmi estnek is helyet adott a múzeum színházterme: Balassi-, Villon-, Radnóti-estre jöhettek az érdeklődők, meghallgathatták Mécs Károly színművész és felesége előadását. 2008 őszén filmvetítés-sorozatot indítottunk, Koltay Gábor rendező hat magyar történelmi tárgyú filmjét vetítettük le. Ez év tavaszán részt vettünk egy múzeumpedagógiai programban: 36 múzeumpedagógiai foglalkozást (múzeumi órát, szakkört, tematikus foglalkozást) tartottunk meg sátoraljúj helyi általános iskolás gyerekeknek. Készülőben vannak túraterveink: 2010 tavaszától ismeretterjesztő Kazinczy-túrákat szervezünk minden korosztály számára.

És vannak terveink... Folytatandó a múzeumpedagógiai programunk: renthagyó órák és szakkörök által ismertetjük meg a diákokkal a magyar nyelv titkait, a múzeumi munkát. Idővel indokolt lehet egy ifjúsági kutatóműhely megszervezése: szeretnénk komolyabban bekapcsolódni a nyelvmuvelési munkába. A Magyar Nyelv Múzeuma épülete a Kazinczy Emlékkertben áll. A kert alkalmas szabadtéri programok megvalósítására. A fás liget, a két kis tó és a folyamatosan beépülő füves terület játszódvar kialakításához is megfelelő. A kertben eddig egy nyelvcsaládfa áll (a finnugor nyelvek családfája), de nyelvcsaládfa-liget további nyelvcsaládfákkal bővíti. Tervezzük a magyar költők-írók szobrainak felállítását a múzeumkertbe. Panoptikumszerűen, hanganyag segítségével bemutatathatók magyar történelmi életképek: a honfoglaló magyarok táborozása, beszéde, vagy azt a jelenet, amikor Szent Gellért hallgatja egy malomkővet forgató asszony énekét.

A múzeum a közeljövőben megindítja gyűjtését: gyűjtőkörbe tartoznak az írott, a képi és hangzó dokumentumok a nyelvtörténet különböző korszakaiból, a magyar nyelven alkotók művei, a nyelvvaltozatok jellemzői, a szép magyar beszéd kiváló művelőinek megszólalásai; a magyar nyelvvel foglalko-

⁸ Kováts Dániel: *Széphalom*. Kazinczy Emlékkert, kiadta a miskolci Herman Ottó Múzeum, 2008.

⁹ „Kívivánk a szép tusát...” A magyar nyelvújítás, a füzetet írta és szerkesztette Dr. Kováts Dániel, kiadta a Kazinczy Ferenc Társaság, Sátoraljúj hely-Széphalom 2009.

zó alpművek, kézikönyvek, folyóiratok, szótárak, a magyarországi többnyelvűség dokumentumai. Feladatunk továbbá a Kazinczy-kultusz ápolása; illetve a szakmai csoportokkal (Anyanyelvápolók Szövetsége, Petőfi Irodalmi Múzeum, Országos Széchényi Könyvtár, Kazinczy Társaság, Sárospataki Református Kollégium Nagykönyvtára) való együttműködés. Intézményünknek saját honlapja van: www.nyelvmuz.hu

A Magyar Nyelv Múzeuma célja, hogy kulturális központ legyen, továbbá küldetésének megfelelően tevékenyen részt vegyen a magyar (anyanyelvi) kultúra terjesztésében, a nemzeti hagyományok közvetítésében, ápolásában. További kiállításaink, rendezvényeink és kiadványaink is ezt a célt szolgálják. A széphalmi nyelvmúzeum Európában egyedülálló intézmény. A Magyar Nyelv Múzeuma ötletét is felhasználva készül ugyanakkor az olasz nyelv múzeuma Rómában, Firenzében és Torinóban.

A széphalmi intézmény vendégkönyve arról tanúskodik, hogy a látogatók örülnek a nyelvmúzeum létének. Sokak szemében valódi zarándokhely ez a magyarság számára, az idelátogatás ezért jelképes cselekedet: főhajtás a magyar nyelv előtt. „Köszönjük, hogy összeállították a nemzetet összetartó múzeumát a nyelvünknek” – üzenik a kassai református egyház tagjai, jelezvén, hogy a magyar nyelv múzeuma: a magyar nemzet múzeuma.

A látogatói visszajelzések erőt adnak a további munkához. Ilyen visszajelzés az erdélyi Mátyus Ilona vallomása is: „Kibeszélhetetlen az az érzés, amivel végig küzdöttem, hogy a könnyek ne folyjanak a szememből. Boldogság anyanyelvem legértékesebb kincseiből olvasni, mert anyanyelvem az a kincsem, mit el nem vehet tőlem ember, csak az Isten. Hiszem, évszázadok múltán is írnak még magyarul ilyen látogatások alkalmából. Köszönjük, hogy itt lehettünk.”

Nyíri Péter

Kányádi Sándor:

NOÉ BÁRKÁJA FELÉ
a Nagy Imre-festmény hátára

Be kell hordanunk, hajtánunk mindent.
A szavakat is. Egyetlen szó,
egy tájszó se maradjon kint.
Semmi sem fölösleges.

Zuhoghat akár negyvenezer nap
és negyvenezer éjjel, ha egy
buboréknyi lelkiismeret-
furdalás sem követi a bárkát.

Mert lepad majd a víz.
És főlészárad majd a sár.

És akkor majd a megőrzött,
a meglévő szóból újra-
teremthetjük magát
az első búzaszemet
ha már igével élünk
tovább nem lehet.

(1973) *Valaki jár a fák hegyén*, 1997.